

TÉR-ÉRTELMEZÉS A NÉPMESÉKBEN

MATESZ KRISZTINA

Bevezetés

A népmesék adott földrajzi környezetben születnek, így magukon viselik a népek, a tájak és a gazdasági körülmények jellegzetességeit. Minden mese egy náció sajátos mentalitásából, szellemiségéből, kultúrájából származik, így egy-egy motívumon tükröződik egy nemzet gazdasági-társadalmi rendje, geográfiai helyzete, kulturális fejlettségi szintje.

Jelen tanulmány a földrajztudomány határterületein vizsgálódik, egyfajta absztrakció, melynek célja, hogy bizonyítékokat keressen e történetek valóság tartalmára, a térrel való kapcsolatrendszerre, és végül új földrajzi diszciplínaként megfogalmazza, elfogadtassa a meseföldrajzot.

A népmesék eredete, kialakulása és csoportosítása

Népköltészeti és irodalmi műfajként mindannyiunk számára jól ismert a *mese* szó. Tényleges jelentése azonban már nem ennyire egyértelmű. Mese szavunk finnugor eredetű, valódi jelentéstartalma a „beszélni” igéből alakult ki. Nyelvtörténészeink szerint e kifejezésünk az évszázadok során különböző értelmekeket kapott. Először *rejtvényt* majd *rejtvénytyszerű példát*, később *példázatot* jelentett, és ez utóbbiból alakulhatott ki a mai népmese. **Riesman** véleménye szerint a mese olyan szocializáció, illetve karakterformáló elem, amit nem nélkülözhet, és nem is nélkülöz egyetlen közösség sem. A magyar nyelv értelmező kéziszótára a népmesét a nép ajkán élő szájról szájra járó, csodás, hihetetlen elemekkel átszótt, rendszerint prózai, ritkábban verses, költött elbeszélésként definiálja (**Jávorka K.-Küllös I.-Tátrai Zs.** (szerk.) 1978).

E prózai műfajcsoport további tárgyalása előtt tekintsük át fajtáit: az **Aarne-Thompson**-féle nemzetközi népmese katalógus szerint műfajai: az állat-, a tündér-, a varáz-, a hős-, a legenda-, a novella-, az ostoba-, az ördög- és a tréfás mesék. Ezek a típusok egymástól nem sokban különböznek, a köztük levő határok nem túl élesek. E történetek hősei többnyire ember- és természetfeletti lények, kalandjaik valószerűtlenek, mitikus elemeket tartalmaznak. Az események színhelye többnyire – de nem kizárólagosan – egy távoli ország, gyakran a világ vége, vagy még azon is túl elterülő vidék, esetleg föld alatti vagy az égbolt felett levő birodalom. Mindezek tükrében okkal tehetnénk fel a kérdést, hogy milyen kapcsolata lehet e történeteknek a jelen, illetve múltbéli világunkkal. A mesében a csodák egy része valóban az empirikus lét határain túlról való, de nem csupán az egyéni fantázia véletlen szüleményei, hanem a csoportos képzeletvilág sok évszázadon át szavakba öntött alkotásai.

A mesék kifejezőmódjában kettősséget figyelhetünk meg: a fel-felröppenő csodákkal, varázslatokkal párhuzamosan gyakorta reális ábrázolásmóddal is találkozhatunk. Az apró részletek valószerű ábrázolása beleszövi a történetbe a tájat, a mindennapi életet, a mesehősök jelleme is egy adott nép temperamentumának sajátos jegyeit viseli magán.

A népmese és a tér

A földrajzi tér természeti, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális egységekből épül fel, jellegzetességét e szférák dinamikus együttléte, kölcsönhatás-mechanizmusa adja. A Földön bármely területet vesszük górcső alá, e négy elem különféle sajátosságokat hordoz magán. A teret jelenlétével, mindennapi tevékenységével befolyásolja, változtatja az ember, ugyanakkor a környezet is befolyással bír az emberi civilizációra, kultúrára, vallásra és a népi alkotásokra is (Tóth J. 2000.).

Különböző koroknak és népeknek sajátos, de nem feltétlenül egyedi motívumokkal bíró népmesék felelnek meg. A mesék meghatározott földrajzi térben játszódnak, ez egyaránt jelentheti a fentebb már említett szférák bármelyikét. A történetek és a tér kapcsolatának egyik legszembetűnőbb oldala a környezet hatása a népek meséinek keletkezésére. Az egyes társadalmak, így kulturális adottságaik is hozzárendelhetők egyfajta életformához, amely jelentősen függ a geográfiai tértől is.

A természeti tér

A népmesékben fellelhető *természeti környezet* megjelenítése két alapvető típusba sorolható: az egyik, amikor a mesebeli színtereket érdemes keresni a térképeken, munkánk nem lesz hiábavaló, a másik esetben eredménytelenül kutakodnánk. Az *európai népmesék* esetében a helyszínek nem, vagy csak nehezen határozhatók meg. Gondoljunk csak a magyar történetek Óperenciás-tengerére, az Üveghegyeken vagy a Hetedhét országon túli világára.

Többen próbálkoztak már e területek azonosításával. **Grandpierre A.** szerint e fogalmak időpóznákat, melyek világkorszakokat mutató komponensek. Az Óperenciás-tenger nem teret, hanem időszakot jelöl, amikor a tengerek nagy kiterjedése volt jellemző, így ez a mindenhol jelenlevő víz világkorszaka, tehát az Özönvíz ideje. Hogy szerinte mik az Üveghegyek? Nem másra utalnak, mint a majdnem mindenütt jelen lévő üvegszerű hegyek világára, a földi jégkorszak idejére.

Másik feltételezés szerint az Óperenciás-tenger azt a vidéket jelöli, ami az Enns folyón túl terült el. A Kárpát-medencébe éppen csak betelepült magyarság földjének nyugati határát a 10. században e folyó jelölte ki, így kalandozó eleink az „ober Enns”-ről, vagyis az Ennsen, az Óperenciás-tengeren túlról hozták zsákmányukat és regényes történeteiket. Az Üveghegyek pedig az örök hóval borított, a napsütésben üvegesen ragyogó Alpok lehettek (**Csorba Cs.** 1996.).

Nem tisztem ítéletet mondani e feltételezésekről, teóriákról. Ezen fogalmak eredetét hiába is kutatjuk, valószínűleg azért ilyen misztikusak és lenyomozhatatlanok e helyszínek, mert csak az emberek képzeletvilágában léteztek. A középkori ember ismert, lakott világa egy szűk körön belül realizálódott. Mivel lakóhelyéről nem, vagy csak igen ritkán mozdult ki, a híreket, adomákat egy-egy messziről jött vándortól, esetleg kalmártól tudta meg. Így azok a területek, amikről a mesék szóltak, az ismert világon kívül, a látóhatáron túl játszódtak, mert ott akármi megtörténhetett, és aki esetleg nem hitte, annak elméletileg lehetősége nyílt rá, hogy utána járjon.

A népmesék világában kelet felé haladva a tér egyre konkrétábbá, megfoghatóbbá válik. Nem is kell messzire mennünk az országhatártól, hogy valóságos színtereket találjunk egy népcsoportnál. A *székely népmesékben* már létező földrajzi helyekkel találkozhatunk (Zetelakán túl, nem messze egy magas szikla tetején állott hajdanában Zeta vára, vagy Homoród völgyében fekszik Keményfalva, egy kicsi székely falu...). A székelység sajátos mentalitásából eredeztetik, hogy mindkét eddig tárgyalt típus fellelhető e nép mesevilágában. Benedek Elek szerint van olyan székely ember, aki nem szívesen lép ki még a saját portájáról sem, de van olyan is, aki lóra pattan és elmegy egészen Franciaországig, vagy akár Amerikáig

utazik. Akinek szélesebb ismeretanyaga gyűlik össze egy másik világról, az az ember már konkrét helyszínekről is kitalálhat történeteket (*Benedek E.* 1989.).

Ha képzeletbeli utazásunkat a *mesés keleten, az Ezeregyéjszaka* különös, távoli, elbűvölő világában folytatjuk, találkozhatunk a magyar irodalomból is ismert Tengerjáró Szindbáddal, aki portékáit a bagdadi bazárból tengeren szállítja Bászrába vagy a kínai császár udvarába, és bármikor új kalandokra készen vág neki az óceán hullámainak. A kezdetben szegény sorban tengődő Ali baba Perzsia egyik városában élt, ott találkozott majdani társaival, a híres-hírhedt negyven rablóval. Azonban bármelyik hős kalandjait követjük nyomon, újabb és újabb városokba, országokba jutunk: Arábia, Egyiptom, Kasmír, Bagdad gyakori színterei e történeteknek (*Miklós T.* 1999).

Elindultunk *valahonnan*, átjutottunk az *Üveghegyeken* és az *Óperenciás-tengeren* is, majd egy olyan világba cseppenünk, ahol a világ a csodák, a hegyláncok felett elsuhanó repülő szőnyegek, a szárnyaló ébenfa lovak, és a csodatévő dzsinnek ellenére már sokkal valóságosabb, hiszen úgy érezhetjük, tényleg vagyunk valahol, valóban megérkeztünk valahová, egy *konkrét helyre* akár Bagdadba, akár Arábiába.

A népmesékben a természetben előforduló *tereptárgyak* gyakorta a hősök szolgálatában állnak, őket segítik, az ellenfél előrejutását azonban nehezítik, esetenként meg is akadályozzák azt. Gondoljunk csak egy magyar mesére: az Aranyszóló pintyökére, amikor a menekülő királyfi által eldobott keféből akkora erdő kerekedett, amin az őt üldözők alig tudtak átjutni, majd az elhajított tojásból hatalmas hegy emelkedett, végül pedig egy törölközőből hatalmas tenger lett, ami végképp megakadályozta ellenfelei előrejutását.

Nemcsak magyar példát hozhatunk fel. Szindbád első útja alkalmával egy olyan szigeten kötött ki, amely igazából nem is sziget, hanem egy hatalmas hal volt, ami a partra lépést követően a mélybe bukott, e tragédiát pedig egyedül csak a híres hajós élte túl. A jó szerencse tengeri hullámok alakjában segítette őt, hiszen egy olyan szigetre sodorta, amely az Édenkerthez volt hasonló, itt új életre kapott, hajót ácsolt, emberekkel találkozott és visszajutott Bagdadba.

A tenger haragját hívta ki egy halászhajó legénysége egyik éjszakai népmesében, amikor kioldották a harmadik csomót, amitől óva intettek őket. Egy szempillantás alatt ítéletidő kerekedett, a hullámok csapkodtak, a ladik egy álló nap hánykolódott a dühöngő tengeren, míg végül a vihar egy sziget sziklás partjára sodorta őket.

A *természeti jelenségeket*, amelyeknek tudományos magyarázatát még nem ismerték, a különböző népcsoportok történeteikkel, kitalációikkal értelmezték. Így próbáltak indokot találni a rendkívülinek tűnő, általában terület-specifikus folyamatokra. Mindezek a feltételezések átöröklődtek, megőrződtek a népmesékben, hiszen egymásnak mondták el, adták át, egymást nyugtatták ezekkel az elméletekkel. Hogy miért sós a tenger vize, hogy miért váltakoznak az évszakok, hogy hogyan keletkezett az északi fény – tájegységenként visszatérő kérdések, dilemmák.

Sok helyütt (észteknél, oroszoknál, japánoknál) elterjedt a *sómalom, csodamalom* története, amely tengerek sótartalmára próbál magyarázatot adni. Ebben a történetben szerepel egy kapzsi idősebb testvér, aki apjuk halála után mindent megörökölt, a kisebbik fiú pedig csak egy kis malmot kapott. Ez a szerkezet azonban mindenféle földi jóval látta el a kisebbiket, az idősebb megirigyelte és ellopta tőle a csodaszerszámot, sót kért tőle, de azóta is ömlik, mert nem tudta leállítani.

Az évszakok egymásutánisága és az ember életszakaszai között von párhuzamot a mese. A tavasz, nyár, ősz, tél animisztikus, a Telet, aki leheletével megfagyasztja a tájat, egy megcsontosodott öregember személyesíti meg, de egy fiatal, lendületes egyén, a Tavasz,

legyőzi őt, majd minden virágba borul, a folyók felengednek, a madarak dalolni, az emberek dolgozni kezdenek.

A mai kor emberének is varázslatos, tüneményes jelenség, turisztikai látványosság az északi fény, nem csoda hát, ha a múltban ezt természetfelettinak hitték. Egy finn mesében úgy értelmezték, hogy gazdag urak színarany szánjaikkal évente versenyt rendeztek a felhők felett, és ez okozta a fellegek mögül átszüremkedő szokatlan fényességet, fényjelenséget.

A népmesékben, hiedelmekben előforduló természeti jelenségekről alkotott vélemények azért terület-specifikusak, mert azokon a tájegységeken jelennek meg, ahol ezek a dolgok előfordultak, foglalkoztatták a népséget. Egy mongol mese nem keres választ a sós tengervízre, sem az északi fényre, a trópusi területeken pedig nem kutatják az évszakok váltakozásának miertjét.

A társadalmi, gazdasági tér

Az emberi kultúrát, a mesét a múlt eseményei, a történelem hívta életre, majd formálta saját képére. Az egyes korok, mint földtani rétegek őrződtek meg benne, hogy megmutassák az emberiség fejlődését, küzdelmeit, győzelmeit egészen napjainkig.

A mese ősanja a természet maga, mely különböző alakokat öltve ismertette törvényeit az emberrel, ennek ellenére gyökereit nem kell feltétlenül a mítoszok és a mágia korszakában keresni. A középkor számos új elemmel járult hozzá a mesevilág színesítéséhez, gazdagításához. Kastélyok, várak, királyi családok, kóbor lovagok, sárkányok által elragadott raboskodó királykisasszonyok léptek be a történetekbe.

Az újkor hajnalán a megváltozott táj és társadalom teljesen más tartalmi jegyekkel segítette elő a mesekincs bővítését, új helyszínekkel, szereplőkkel találkozhatunk. Az üveghegyek, az Óperenciás-tenger világán túl, betekintést nyerhetünk a városok, piacok, műhelyek hétköznapjaiba, találkozhatunk kereskedőkkel, vándordíákkal, inasokkal.

Az embercsoportok, foglalkozások, lakhelyek után kutakodva másfajta típusokat találhatunk Európában és Ázsiában. Gazdag királyok, királykisasszonyok és királyfiak, nincstelen, szűkölködő pásztorfiúk köszönnek vissza az óvilági és a magyar nép történeteiből is. Keleten kalifákkal, kalmárokkal, tolvajokkal találkozhatunk (*Petrolay M.* 1990).

A magyar népmese kalandjainak színtere a paraszti világ, a falu, a tanyasi udvar, a királyi vár és környéke. Az uralkodói rezidencia azonban sokkal inkább egy tehetősebb gazda portáját idézi, semmint egy nagy hatalmú, roppant gazdagságú fenségét. Ez azzal magyarázható, hogy a feudalizmus idején a város Európában is, de különösképpen Magyarországon idegen elemként ékelődött be a nagybirtokok világába, nagybirtokosok rendjébe.

Hazánkban a pásztorélet jelentősége egészen a 20. század közepéig töltött be fontos szerepet a lakosság foglalkoztatásában. Nem véletlen tehát az igazmondó juhász, vagy a kiskondás jelenléte, küzdelme a magyar mesevilágban. A magyar föld egyik legfőbb turisztikai attrakciója a Puszta, pásztoraival, gulyásaival és csikósaival. A szerencsét próbáló fiú tarisznyájába édesanyja hamuban sült pogácsát pakol, ez a motívum átöröklődött mai világunkra is. Mindannyiunk emlékezetében él az a nap, amikor vállunkon kis tarisznyával, benne pogácsával elballagtunk az iskolából, messzi útra indultunk, egy új világba, életbe mintegy szerencsét próbálni.

Az északi mesevilág (finn, észt, lapp, orosz) hősei naphosszat halászzal, háló kötögetéssel, kereskedelemmel, favágással foglalatostkodtak. Számukra a tenger az életet jelentette, munkát, ételmet adott, a mindennapi élet része volt. E népcsoportot általában hűvös északiaknak titulálják, legendáikban, történeteikben azonban rengeteg finomság, a tenger határtalan tisztelete olvasható ki.

Az Ezeregyéjszaka meséi az európai ember köznapjaitól teljesen elütő világukkal a képzeletet is benépesítik, keleti uralkodók, kalifáik, kalmáraik, bölcsek és rabszolgáik, életformájuk, hit- és szokásrendjük változataival. Ezekben a leggyakoribb mesealakok Harun al Rasid, az igazságos és *bölcs kalifa*, aki Mátyás királyunkhoz hasonlóan álruhában kószált országában, valamint a korábban már emlegetett Szindbád, a gazdag *bagdadi hajós és kereskedő*, Aladdin, aki egy szegény *szabómester* fia volt. Csodás világ, de szereplőinek karakterét természetesen nem a véletlen szülte. A minden hájjal megkent kereskedő, a *ravasz tolvaj* a mindennapi élethez tartoztak. Portékáival a kalmár akár tengeren, akár a szárazföldön közlekedett számtalan veszélynek volt kitéve. Az időjárás viszontagságain túl, rablókkal, nyereszkedőkkel kellett szembe néznie mire árui egy adott piacra, bazárba kerültek. A mesés *kelet gazdag uralkodói* azonban nemcsak saját területükről nyerték ki a kincseiket. A selyem utat és a tengeri hajózást kihasználva eljutottak egészen Kínáig, Indiáig, ahonnan káprázatos selymeket, brokátokat, kelméket, drágaköveket szállítottak a Közel-Keletre. A *rabszolgaság* nem idegen elem ezekben az elbeszélésekben, a folyam menti kultúrák alapvető társadalmi rétege volt e csoport, az Ezeregyéjszaka történetei pedig e földön születtek.

A mesék kincsestárában gyakorta találkozunk gonoszabbnál gonoszabb *mostohákkal*. Ez a motívum nem véletlen, hiszen a 20. századig a nők vezető halálozási oka a gyermekszülés, a gyermekágyi láz volt, ebből következően nem volt ritka egy férfi életében a két, három feleség. Az új asszony természetesen akármilyen kedves is lehetett, mégsem tölthette be az édesanya szerepét. Többen vélekednek úgy, hogy az ősi matriarchátus öröködött meg, élt tovább a rosszindulatú mostohák, és az erdőben jó tanácsokat osztogató öreg anyókák alakjában.

A romantika irodalma kedvelte a szélsőséges elemek, emberi tulajdonságok hangsúlyozását. A jó és a rossz, a gazdag és a szegény, az árva és a mostoha küzdelmével nemcsak a klasszikus regényekben, a népmesékben is találkozhatunk.

Bármely náció meséit olvassuk, előbb utóbb beleütközünk a legkisebbik – általában harmadik – fiúgyerek alakjába, királyfi vagy szegény sorból származó legény képében. Ő mindig ügyesebb, jobbszívú, irigy, kapzsi, rosszindulatú testvéreinél. Ez a népmesék igazságszolgáltatása lehet a korabeli öröklésrend méltánytalansága miatt, hiszen minden a legidősebbnek jutott.

A *vallás* önmagában is egyfajta közösségformáló erő, így nem véletlen, hogy a vallási kultúra, egy adott népcsoport, civilizáció vallásos hovatartozása nyomon követhető a mesés történetekben.

Az ősmagyarok nem voltak egyistenhívők, archaikus magyar vallásról mégsem beszélhetünk, inkább hiedelmekről, színes hitvilágról. Hitük szerint egymás felett párhuzamos világok voltak, ezeket a világfa, vagy életfa kapcsolta össze, melynek minden ága egy-egy erdőt képezett, és ágai között járt a Nap illetve a Hold. E fa megmászására, sőt magtálalására csak a táltos volt képes, aki varázserejével elérhetett a legfelső viláig, és kapcsolatba kerülhetett a szellemvilággal, istenekkel. Az ősmagyarok sámán-hite szerint a táltos különleges személy volt. Ezt születése is alátámasztotta: fogakkal, esetleg tizenegy újjal jött a világra. Élete folyamán egyszer teljes révületbe esett, melyből felébredve már csodálatos tulajdonságokkal, varázserővel bírt: a szellemek segítségével betegeket gyógyított, és a jövőbe látott. Gyakran megjelenítették állatalakban is: népmeséink táltos paripája őt személyesíti meg. A népi történetekben nincs az a rogyadozó gebe, ami ha parazsat evett ne vált volna páratlanul gyönyörű „csodalóvá”, amely gazdája kedvéért akár repülni is képes volt. Az égisz ére fa motívuma természetesen az életfával hozható kapcsolatba (*Dömötör T.* 1972.).

A hetes szám a Bibliában előforduló leggyakoribb szimbolikus szám. Isten hat nap alatt teremtette a világot, majd a hetediken megpihent. A „hét” a magyar történelemben is fontos szereplő, hiszen a honfoglaló magyarok ennyi törzsszel telepedtek meg a Kárpát-medencében.

A hazánk meséiben a hősnek hetedhét országon kell túljutnia, le kell győznie a hétfejű sárkányt, fel kell jutnia a hétágú fa tetejére.

A keresztény hit egyértelmű kinyilatkoztatásához köthetők azok a – főként székely – mesék, melyek így kezdődnek: Krisztus urunk földön járt..., Krisztus urunk Szent Péterrel földre érkezett...

Az ördög mesék „luciferei” a tüzes pokolban éltek, vagy onnan érkeztek. Érdekes, hogy a múltban élők már megsejtették, hogy lábuk alatt valahol nagyon mélyen izzó anyagok vannak. Saját bőrén ezt legfeljebb egy izlandi, esetleg egy tűzhányó környezetében élő embercsoport tapasztalhatta meg.

A magyar olvasó ismeretlen, titokzatos világba cseppen, ha egy buddhista szellemiségből fakadó történetet olvas. Különbözik ezek a mesék mind kicsit felnőttebbek, mint a mieink, szépen, finoman visszafogottak mégis kedvesek. A mesék, amelyekben könnyedén változhatnak át az állatok emberré, az emberek állattá nem olyan hihetetlenek, hiszen a buddhista vallás tanítása szerint halálunk után bármilyen alakban újjászülehetünk.

Ne feledkezzünk meg az arab mesevilág repülő szőnyegéről sem. Valószínűtlennek tűnhet a párhuzam e meseelem és az iszlám imaszőnyeg között. De gondoljunk csak arra, hogy a szőnyegen térdelve utaztak, és az arabok, illetve muszlimok milyen testhelyzetben imádkoznak.

Az infrastrukturális tér

Merész kísérlet infrastrukturális teret keresni a mesevilágban, azonban figyelmesen olvasva az egyes történeteket fellelhetünk szárazföldi, vízi, sőt légi közlekedésre utaló jeleket is.

A hős egy-, két-, esetleg többnap *járóföldre* fekvő területeket keresett fel, általában gyalogszerrel, de lóháton is tehetett ezt. Valószínű, hogy a „járó föld” a kilométereket, mérföldeket helyettesítette, felfoghatjuk akár korabeli hosszsmértéknek is.

A fentiekben már emlegettük *Tengerjáró* Szindbádöt, és az északi *hajós*, halász népeket, akik hajóikkal, bárkáikkal a tengereket hódították meg.

Elképesztő ötletnek tűnhet az olvasó számára a *levegő szférájában* közlekedési eszközöket keresgélni, de nem hiába tesszük ezt. A történetekben találkozhatunk a táltos paripával, aki bárhová elrepítette gazdáját, vagy a keleti világ felett szárnyaló ébenfa lovakkal, repülő szőnyegekkel.

A népmesék kapcsolatrendszerei

A népmese, mint a kultúra minden egyes eleme, valahonnan ered – ezt nevezik *kultúrcentrumnak* – majd onnan szétterjed. A kultúra térhódításának két alapvető típusa létezik: *expanzív* és *diszlokációs*. Az előbbi esetben a kultúra egyik népcsoportról tovaterjed a másikkra. A mese a történelem mélységeiből meríti nyersanyagát, mely messzi területekről, ismeretlen utakon terjed népcsoportról népcsoportra, országról országra, áttörve kultúrák és nyelvek áthatolhatatlannak tűnő akadályain. Közvetítői a kereskedők, kalmárok, szerencsevadászók, vándordíjakok, akik a távolságokkal mit sem törődve szállították portékáikat, történeteiket. Megpihentek egy-egy területen, ahol szívesen fogadták őket, a portékákon túl híreket, információkat, történeteket is cseréltek. Ennek következményeként a helyi hagyományok új elemekkel bővültek, színesedtek, egybeolvadtak más mesékkal, és lett a messziről jött vándor történetéből magyar mese, vagy egyéb európai, ázsiai népmese. Másülönben hogyan lenne lehetséges az, hogy a magyar népmesében szereplő Babszem

Jankó, Hüvelyk Matyi a japán mesevilágban, mint Momotaro a barackfiú köszön vissza? Nemcsak ezt a példát hozhatjuk fel, a fentebb már említett sós tengervíz magyarázatával találkozhatunk az orosz, észt, japán nép történeteiben is.

Diszlokációs kultúraterjedésről akkor beszélhetünk, ha egy adott népcsoport lakhelyet, életteret változtat, így természetesen a hozzájuk kötődő kulturális sajátosságok is velük együtt vándorolnak a térben. Akár a Magna Hungáriából induló magyarságot, akár a történelem folyamán legtöbbet üldözött zsidó népcsoportot vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy hagyományaikat egészen a letelepedésig, az új hazáig megőrizték. Nem változtatták meg a nyelvüket, a vallásukat és egyéb alapvető kulturális jellemzőiket sem, legfeljebb más népcsoportokkal találkozáskor színesedett a szellemiségük (*Trócsányi A.-Tóth J.* 2002).

Konklúzió, avagy van-e értelme a meseföldrajznak?

A folklór, így a népmesék világa is egyfajta kötelék, kulturális örökség. Egy-egy nemzet kultúrájának múltjához szorosan kapcsolódik, és az azonos nyelvet (anyanyelvet) beszélők közös emlékének képezi, identitásukat erősíti, legyen akár lokális, akár regionális e tudat. Napjaink globalizálódó világában, egy határok nélküli közös Európában különösen fontos, hogy az egyén ismerje gyökereit, hovatartozását, melyben ezek az alkotások, népi értékek segítő kezet nyújtanak.

A fentiekben bemutatott geográfiai tér elemzésével, térbeliségével foglalkozik a földrajztudomány. Ha a népmeséket az egyes népcsoportok és a hozzájuk kapcsolódó sajátosságok tükörképének fogadjuk el, érdemesnek látszik az után kutakodni, hogy milyen természeti, gazdasági, társadalmi, infrastrukturális tényezők lelhetők fel e történetekben. Ott, ahol e négy tértípus megtalálható, földrajzról beszélhetünk. A korábban leírtakban e szférák mindegyike elemzésre került, így kijelenthetjük, hogy a meseföldrajznak lehet létjogosultsága a földrajztudományban, a kultúrgeográfia szegmensei között.

IRODALOM

- Balassa I.-Ortutay Gy.* 1979: Magyar néprajz. – Corvina Kiadó, Budapest.
Benedek E. 1989: Magyar mese és mondavilág I-III. – Móra Könyvkiadó, Budapest.
Boldizsár I. 1997: Varázslás és fogyókúra. – József Attila Kör Kijárat Kiadó, Budapest.
Csorba Cs. 1996: „Árpád jöve magyar néppel”. – Magyar Könyvklub – Helikon Kiadó, Budapest.
Diószegi V. 1960: Sámánok nyomában Szibéria földjén. – Magvető Kiadó, Budapest.
Dornbach M. 1985: A titokmondó fa. Angolai és mozambiki népmesék. – Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
Dömötör T. 1972: A magyar nép hiedelemvilága. – Corvina Kiadó, Budapest.
Honti J. 1962: A mese világa. – Magvető Kiadó, Budapest.
Illyés Gy. 1993: Hetvenhét magyar népmese. – Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
Jávor K.-Küllös I.-Tátrai Zs. (szerk.): 1978. Kis magyar néprajz a rádióban. – RTV-Minerva, Budapest.
Miklós T. (szerk.) 1999: Az ezeregyéjszaka meséi I-XII. – Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1944: Karunga, a holtak ura. Néger mesék. – Pharos, Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1962: Az elcsesélt asszonyok. Lengyel népmesék. – Európa, Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1965: Usima Taró, a szegény halász. Japán népmesék. – Európa Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1969: A mesemondó szikla. – Móra Könyvkiadó, Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1969: Férfiszülte leány. Finn népmesék. – Európa, Budapest.
Ortutay Gy. (szerk.) 1970: A vasorrú Inzsibaba. Kárpát-ukrajnai népmesék. – Európa, Budapest.
Ortutay Gy. 1981: A nép művészete. – Gondolat Kiadó, Budapest.
Petrolay M. 1990: Az emberiség emlékezete. Könyv a meséről. – Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztály.

- T. Aszódi É.** (szerk.) 1960: A Hold-szép leány meg a vízikirály. Rokon népek meséi. – Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- T. Aszódi É.** (szerk.) 1961: A három fekete hattyú. A szovjet népek legszebb meséi. – Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- Tóth J.** (szerk.) 2000: Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
- Trócsányi A.-Tóth J.** 2002: A magyarság kulturális földrajza II. – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs.
- Vázsonyi E.** (szerk.) 1961: Az ezeregynap legszebb meséi. – Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

www.radio.lap.hu